

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 16 (1918)

Rubrik: L' Uniun romontscha de Cuera

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 05.05.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

della stupenta lavur ei stau la generala, ferma perschua-siun: In lungatg, ch' ei capavels de producir pedras literaricas sco las „mesiras“, il „Cumin d' Ursera“ ne las „Spatlunzas“, ei buc, sa buc esser la „lingua moribunda“, dalla quala prof. Salvioni ha semiau!

Per buca survargar igl intent de quellas lingias, de dar ina survista dil curiu e passau ell' academia, alleghein nus simplamein ils tetels dellas autras pli grondas lavurs: „L'influenza jastra sil cantun Grischun durond il 16 avel ed alla entschatta dil 17 avel tschentaner“, „Pader Placi a Spescha, in grond Sursilvan“, „Cunterreformaziun en Surselva.“ Las vivas discussiuns han giu in égl aviart specialmein per in gest, popular lungatg, biala pronunzia ed attaccau rigurusamein tut germanismus ell' expressiun. Sper quellas lavurs historic biograficas ei era l' aveina poetica de nossa viarva vegnida snizzada, tras declamaziun de poesias de G. H. Muoth, Alfons Tuor, Cadieli, M. Nay e dil Rev. Sgr protectur sez, Sgr. prof. Giger. —

Quei che ha rimnau ils giuvens students a Sviz ei la carezia pil sulom romontsch, l' encarschadetgna pils tuns melodics de lur viarva. E per mantener quei senn e spért ei l' academia romontscha seconstituída. Engraziament al Sgr. iniziante, che ha capiu il clom dils giuvens cors romontschs, laud als professers romontschs dil collegi, che han stediamein priu part de sessiuns e discussiuns!

L' uniun ei, suenter l' introducziun dell' instrucziun romontscha silla scola cantonala a Cuera, in' ulteriur pass per nies lungatg e de beneventar tonpli, ch' ella dat niev impuls al romontsch leu, nua ch' in tal ei il pli necessaris: tier la giuventetgna intellectuala romontscha, ch' ei tras contact continuau cul lungatg e spért tudestg, el pli grond prighel, de piarder ne sfalcitar sia biala viarva.

Vegn l' academia a flurir? Nus savein buca star buns persuenter. Mo sia idea, il pertratg, che ha clamau ell' en veta viva, miera buc, aschiditg sco nossa giuventetgna, nies pievel ha senn, spért e fei per tut bi ed ideal e sogn!

Als amitgs de Sviz en num della Romania cordials salids!

L' Uniun romontscha de Cuera.

Avon l' uiara europeica savevan ins constatar in bi risvegl dil spért romontsch. L' amur ed igl interess per nossa faviala, la preziosa jerta de nos perdavons, semanifestava

pli e pli. Perfin biars buca Romontschs demussavan simpatia per nies vegl lungatg retic e stimulavan nus nativs Romontschs de conservar e cultivar el. Quei risvegli era bein en emprema lingia il fretg digl operar dellas differentas uniuns romontschas, de lur organs literars, sco era della premura dils promoturs de nies vernachel. Era sil romontsch han l'uniun e l'organisaziun dellas forzas giu buns resultats. Havend allura ils professers italians Salvioni e Del Vecchio schau comparer 1912 artechels, che tunavan sco il zenn de bara per il Romontsch. Salvioni numnadamein in tal sut il tetel „Una lingua moribunda,“ Del Vecchio gleiti suenter in auter s'intitulond „Il Ladino al Bivio. Le valli di morente Latinità.“ els quals ils allegai perderts ein sefitschentai cullas relaziuns linguisticas e culturalas de nies pievel romontsch e pretendiu, ch' il Romontsch sesanfli ferm ella digren, anfi negin salvament, auter che cun prender decisivamein refugi tier il talian — cheu ei rut ora tier nus ina gronda indignaziun. Nos megliers Romontschs han ella pressa fatg energicamein frunt a quellas insinuaziuns. Principalmein il poet Peider Lansel, prof. Dr. Tuor, Dr. Rob. de Planta, prof. Dr. Pult e prof. Dr. Jud ein cheu sefatgs meriteivels per la defensiu de nos interess linguistics cun distinguidas publicaziuns, documentond la posiziun dil Romontsch sco agen lungatg, siu agen dretg e sia atgna forza d' esistenza.

Quella contraversa ha giu il grond avantatg, ch' ella ha leventau empau tier nus Romontschs il sentiment nazional. En medem temps ei l'instrucziun romontscha ella scola cantonala d'aventada obligatoria per ils scolars romontschs e ha nies grond e meriteivel Romontsch Caspar Decurtins il Novemb. 1914 dau l'entschatta als referats publics pils scolars de quella. En sia excellenta peroraziun (publicada in extenso el B. Tagblatt) ha el constatau, ch' ei seigi danovamein vegniu primavera pil Romontsch e ch' ils emprems brumbels semuossien gia. Tscheu e leu vegni ei battiu per nies lungatg matern en fatscha als prighels smanatschonts della germanisaziun e digl indifferentismus de nies pievel. Il niebel entusiasmus della duonna engiadinaisa per il moviment romontsch seigi la megliera garanzia, che quel tschaffi plaun e plaun igl entir pievel. Cun raschun ha el denton era remarcu, ch' in ver risvegli romontsch damondi ina liunga, continuada e sacrificonta lavur. Ell' amur per lur lungatg seigien ils Romontschs adina stai units e quei duei era esser il cass egl avegnir.

Ins astga bein era considerar la fundaziun dell' Uniun Romontscha de Cuera per in fretg dil niev risvegli, in brumbel de primavera ord il pumer Romontsch.

Fervents patriots romontschs havevan daditg resentiu la munconza de contact ed uniun denter ils ualti numerus Romontschs della capitala grischuna, malgrad nossas differentas uniuns, numnadamein la societad retoromontscha, la Romania e l' Uniun dils Grischs. Enzaconts amitgs dil Romontsch, oriunts da Surmir, dal Plaun e dalla Surselva, han perquei priu l' iniziativa de reunir silmeins ils commembers della Romania domiciliai a Cuera, e cheutras scafir cheu in *centrum* romontsch per aschia promover il senn de cuminonza denter ils Romontschs, svilupar lur senn ideal nazional e cultivar il lungatg mumma. Suenter ch' ils iniziants han giu fatg enconuscent lur intent entras ina proclamaziun e suenter la necessaria preparaziun ei la redunonza constitutiva vegnida convocada sin s. Martin 1915 ella „Hofkellerei.“ En viva debatta ein las statutas tenor il project proponiu vegnidas deliberadas ed alla finala acceptadas. Igl ei cheu puspei semussau, con grev ch' igl ei de metter sut ina capiala mo in pèr tozzels Romontschs. Perseveronta premura ed ina buna porziun saun optimismus alla romontscha han denton teniu sidretg tochen uss la bandiera della Uniun romontscha. Bein consolidada e cun buna speranza po ella ussa mirar egl avegnir, schege ch' igl ei reussiu de gudignar mo ina relativamein pintga part dils Romontschs a Cuera. Igl intent dell' U. R. ei de conservar e cultivar il Romontsch, siu spèrt, sia historia e sia literatura. Quei intent vul ella realisar cun redunonzas e referats, cun svilupar il sentiment de solidaritad denter ils Romontschs sco cun procurar, ch' il Romontsch vegni tont sco pusseivel duvraus ellas publicaziuns officialas al pievel romontsch.

Alla testa della nova societad ei vegniu mess in comite de treis commembers, che vegn elegius mintg' onn. Sco cau ei Sgr. advocat Dr. G. Willi vegnius tschernius, sco vice e questor redactor G. Demont, ferton ch' igl uffeci de scarvon ei vegnius confidau ad Andrea Casanova, secretari digl idioticon romontsch, in dils pli meriteivels confundaturs dell' U. R.

Riguard l' organisaziun dell' Uniun ei aunc de remarcar, ch' ella ha giu prevediu ina sera libra de compagnia, la quala vegneva all' entschatta frequentada regularmein mintga gevia, mo ha plaun e plaun stoviu suttacumber alla disfavoreivlas relaziuns durond l' uiara. Tier ils refe-

rats ha mintga romontsch libra entrada. Mintga commember ei en medem temps abbonent digl Ischi e contribuescha 2 fr. ad onn per in beinstar della cuminonza, che ha per devisa: „Mo Romontsch denter Romontschs!“ — Vegnida enconuschenta sut il num „Uniun Romontscha,“ ei quel allura era darentaus officials.

Cun tschaffien e premura ei la nova societad semessa vid la realisaziun de siu programm ed igl ei gleiti semussau ch'igl ei bia stuppa sin rucca en tiara romontscha! Igl emprem referat ha giu liug ils 27 de Schaner 1916. Secretari A. Casanova ha sco persuna fetg competente plidau en in exquisit lungatg sur digl idioticon romontsch, vid il qual el luvrava da lezzas uras cun anim e nunstunclentevla premura. Siu referat ha dau in clar maletg de quella grond' ovra nazionala, interessau vivamein ils auditurs per quella e cheutras era rendiu ad ella in bien survetsch. La pleva sco actuar ha Casanova denton buca menau pli per l'Uniun R. En siu bi cudisch de protocoll cala siu clar e simpatic maunscrit dad uss naven si. La malsogna, che ha suenter biabein dus onns mess el en fossa, ha bein gleiti suenter tschaffau e strappau el ord nies miez per grondissima sperdita de nossa Uniun. Casanova era buca mo in distinguu commember muort sia vasta, rara enconuschientscha dil lungatg romontsch, anzi era in dils pli attaschai e fideivels, in Romontsch de coc e maguol. Sia memoria vegn mai a svanir ell'Uniun Romontscha. In pace!

All'entschatta ei l'U. R. caminada plitost cun pass tremblonts. Era ha il temps dell'uiara disturbau la veta della societad e mess enqual incap en via. Denton eis ei cul temps semussau, che quella matta romontscha, schege plitost paupra de saung, ei empau alla gada sefatga si ed ei seregigliada oreifer. Muort la viva simpatia, ch'ils deputai romontschs dil cussegl grond han neu e neu manifestau per la giuvna societad, ei sia sera romontscha durond la sessiun dil cussegl grond darentada tradizionala e ha giu tochen dacheu in stupent esit. En l'emprema redunonza culs deputai ha Sgr. Dr. Nay plidau sur miets e modas per promover e cultivar nies lungatg mumma ed era fatg attents sin il present moviment romontsch e sin nossa obligaziun de sustener e defender quel e quei ord motivs ideals e practics. Ei stoppi vegnir luvrau pli bia pil Romontsch per mantener el. Oravontut stoveien nus Romontschs far scola romontscha ed allura crear in feagl literar periodic. L'Uniun Romontscha duessi realisar quels postulats.

La viva discussiun che quei referat ha provocau ha caracterisau fideivlamein la situaziun literara e linguistica de nies Romontsch, sco era las perniciosas munconzas della instrucziun romontscha en nossas scolas. La preponderanza dil tudestg en disfavur de nies lungatg ed il tractar quel de madreigna ha anflau ina recenta critica. Deplorablamein ein sil pli ual ils Romontschs sezs la quolpa de quei. Tonaton ei era vegniu renconuschiu il veseivel progress dil Romontsch dapi ils davos onns. Ei semuossi gia la favoreivla influenza della buna instrucziun romontscha ella scola cantonala.

Quella fretgeivla discussiun, dalla quala representants d'in diember diversas contradas ein separticipai, ha svilupau in entir programm de lavur. Igl ei perquei indicau de seregordar cun questa caschun ded el, sinaquei ch' il fretg della menzionada redunonza mondi buc en murglinas.

L'idea de fundar ina scola romontscha, q. e. d'introduir instrucziun romontscha, seigi en fuorma de simpels quors d'instrucziun ne d'ina academia, dall' U. R. anora ha buca anflau ruaus pli ed ei repetidamein vegnida ventilada. Ella sesanfla denton aunc adina el schinumnuau stadi de studi. Speciala atenziun ei era vegnida dedicata alla defensiun dil Romontsch en loghens pereclitai e la questiun tractada en liungas e vivas discussiuns. Igl ei cun quellas caschuns vegniu intimau de svegliar en talas contradas igl interess pil lungatg mumma entras instradar redunonzas cun referats. Fiat!

In ecclatant mussament dellas simpatias, che l' U. R. ha gia aquistau tier la populaziun romontscha de Cuera ei la sera romontscha dils 23 de November 1916 stada, dalla quala passa 500 persunas ein separticipadas. Ton il referat sur „Humor ella veta,“ da Sgr. Dr. Nay, il qual ha neu e neu demussau gronda simpatia per l' U. R., las stupentas canzuns dell' „Alpina,“ sco era la rehamein dotata e bein organisada tombola, il viv entusiasmus dils participonts ed il stupent inschign de presidiar dil premurau vice president, Sgr. Felix Huonder de Mustér, han fatg ord quella sera rom. ina grondiusa fiasta. Dapi lu organisescha l' U. R. onn per onn ina sera romontscha en cuminonza culs deputai dil cussegl grond, ils quals prendan adina viva part de quella.

En in excellent referat sur „Caussas mervegliusas en detgas e praulas“ ha nies beinmeritau sribent romontsch e redactur della Chrestomatia, Sur Rest G. Caminada, mussau en ina numerusa redunonza il Matg 1917 in ton de nies reh e prezius scazi della tradiziun populara.

Ella sera rom. digl atun 1917 ha ser reverend plevon *Vonmoos* de Ramuosch porschiu in diember s-chizzas sur caussas romontschas de temps present e vargau ed ord la veta dil pievel romontsch. Il referent ei tier quella caschun semussaus sco spirtus scribent e fin observatur dil confar de nossa gleut. Con zun ils auditurs ein stai vegni stimulai, ha la fretgeivla discussiun demonstreu. Ina veramein intressanta ed instructiva quorsa ha nies zun meriteivel commember e confundatur, Sur prof. Dr. *Cahannes*, fatg il Schaner 1918 atras la Chrestomatia cun l'Uniun R. e dau aschia in grond impuls als commembers.

Veta han principalmein ils scolars della scola cantonala svegliau ell'U. R. entras stedia participaziun tier las redunonzas ed entras lur cant. Il Matg 1918 han els tgeuamein urgiu ina famosa sera romontscha culla produenziun d'ina *cumedia* originala „Pur e lescha“ dil giuven poet *Caduff* de Glion, stud. human. Ton igl opus dramatic sco sia representaziun han anflau in extraordinari applaus da vart della numerosa redunonza. La medema sera ei vegnida embellida dad ovras poeticas dils signurs reverend plevon *Vonmoos*, Dr. *Nay* e president *Disch*, fideivels amitgs dell' U. R.

In modest cantun ha era la *cronica romontscha* giu dalla entschatta enneu en l'Uniun, la quala ei tras quella instituziun vegnida informada sur dils principals evenements sin territorii romontsch. L'U. R. ha aschia manteniu neu e neu il contact cul temps present. Ella menzionada questiu culs filologs italians ha ella medemamein priu posiziun ed exprimiu a siu temps a Sgr. prof. *Jud* a Turitg cun in telegramm in cauld engraziament per siu stupent artechel de defensiu pil Romontsch el „Bündner Monatsblatt“. Il clom dils Ladins el Tirol per dretg de libra disposiziun en quest temps d'evoluziun politica ei era vegnius udius tier nus el Grischun. Suenter in referat de siu actuar sur „Ils Ladins el Tirol e Friaul“ ha l'U. R. en sia redunonza dils 28 de Schaner 1919 concludiu de far pass per instradar ina manifestaziun dil pievel romontsch dil Grischun en favur dils tribulai confrars ellas *Dolomitas*. Ina conferenza de representants dellas differentas Uniuns romontschas e de promoturs dil Romontsch, convocada sils 15 de Fevrer a Cuera, ha concludiu unanimamein ina adressa de simpatia als Ladins sco era in memorandum al congress de paisch en favur dil dretg de libra disposiziun per nos confrars rom. el Tirol. Questa conferenza ei stada ina imposanta manifestaziun dils Romontschs dil Rein e digl Inn. In grond

diember distingui compatriots han exprimiu lur simpatia per quella acziun de solidaritat romontscha en scret.

L'uiara ha pia buca stinschentau il sentiment nazional romontsch, para anzi de haver fortificau quel. Daper-tut ella Svizzerà anflan ins ina gronda simpatia per nies lungatg. Ins ei pertscharts, ch' il manteniment de quel ei per la Svizzerà era ded impurtonza politica. Il risvegl nazional denter ils Romontschs sez para a nus sco in schar encrescher per ils beins culturalis dils perdavonts.

Possi l' U. R. crescher e flurir e cheutras puder adimplir adina meglier siu sublim scopo ideal.

Viva la Grischa!

Il comite present dell' Uniun Romontscha a Cuera ei:

Dr. G. Willi, president,

Dr. G. Desax, vice-president e cassier,

G. Demont, actuar.

